

**RAQAMLI MUHITDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISH —
DAVLAT HOKIMIYATI FAOLIYATINING BOSH PRINSIPI SIFATIDA**

Abduhalilova Pokiza Umidjon qizi

Master's Student, Tashkent State University of Law

e-mail: abdukhaliolovapokiza@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola raqamli muhitda inson huquqlarini himoya qilishni davlat hokimiyati faoliyatining bosh prinsipi sifatida nazariy va normativ-huquqiy jihatdan asoslashga qaratilgan. Tadqiqotning maqsadi raqamli boshqaruv, ma'lumotlar iqtisodiyoti va platforma vositachiligi sharoitida huquqlarni ta'minlashning prinsipial modelini ishlab chiqish hamda davlat organlarining majburiyatlarini tizimlashtirishdan iborat. Metodologiya sifatida konstitutsiyaviy-huquqiy tahlil, qiyosiy yondashuv, normativ matnlarni talqin qilish, shuningdek huquqiy risklarni baholashga yo'naltirilgan doktrinal usullar qo'llanildi. Ilmiy yangilik raqamli muhitda huquqlarni himoya qilishning uch darajali konstruktsiyasini taklif etishdan iborat: normativ prinsiplar, institutsional kafolatlar va protsessual mexanizmlar bir butun tizim sifatida ko'rsatildi. Maqola natijalari davlat hokimiyati uchun raqamli xizmatlar dizaynida huquqiylik, shaffoflik, proporsionallik va hisobdorlikni amaliy standartlarga aylantirish bo'yicha xulosalarni beradi.

Kalit so'zlar. raqamli muhit; inson huquqlari; davlat hokimiyati; shaxsiy ma'lumotlar; algoritmik boshqaruv; shaffoflik; proporsionallik

АННОТАЦИЯ

Настоящая статья направлена на теоретическое и нормативно-правовое обоснование защиты прав человека в цифровой среде как базового принципа деятельности государственной власти. Цель исследования состоит в разработке принципиальной модели обеспечения прав в условиях цифрового управления, экономики данных и платформенного посредничества, а также в систематизации обязательств государственных органов. В качестве методологии использованы конституционно-правовой анализ, сравнительный подход, толкование нормативных текстов и доктринальные методы, ориентированные на оценку правовых рисков. Научная новизна заключается в предложении трехуровневой конструкции защиты прав в цифровой среде, где нормативные принципы, институциональные гарантии и процессуальные механизмы рассматриваются как единая система. Результаты исследования формируют выводы для государственной власти о том, как превратить требования законности, прозрачности, соразмерности и подотчетности в прикладные стандарты проектирования цифровых услуг и управления данными.

Ключевые слова. цифровая среда; права человека; государственная власть; персональные данные; алгоритмическое управление; прозрачность; соразмерность

ABSTRACT

This article substantiates, from both theoretical and normative-legal perspectives, the protection of human rights in the digital environment as a core principle of public authority. The study aims to develop a principled model for rights protection under digital governance, the data economy, and platform intermediation, and to systematize the corresponding duties of state institutions. The methodology combines constitutional-legal analysis, comparative reasoning, interpretation of normative texts, and doctrinal approaches focused on legal risk assessment. The article's scientific novelty lies in proposing a three-level framework for digital-rights protection in which normative principles, institutional safeguards, and procedural mechanisms are treated as an integrated system. The findings offer actionable conclusions for public authorities on how to translate legality, transparency, proportionality, and accountability into operational standards for digital public services, automated decision-making, and public-sector data processing.

Keywords. digital environment; human rights; public authority; personal data protection; algorithmic governance; transparency; proportionality

KIRISH

Raqamli muhit davlat hokimiyati bilan shaxs o'rtasidagi munosabatlarning tuzilishini sezilarli darajada o'zgartirdi: identifikatsiya, ro'yxatdan o'tkazish, ijtimoiy yordam, soliq, migratsiya, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalarda qarorlar ko'pincha ma'lumotlarga tayangan holda, platforma va axborot tizimlari orqali shakllanmoqda. Shu jarayonda inson huquqlarining klassik kafolatlari yangi xavf manbalari bilan to'qnash keladi: keng ko'lamli kuzatuv, profillash, ma'lumotlar oqishlari, avtomatlashtirilgan qarorlar, kontentni moderatsiya qilishdagi xatolar, shuningdek raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyatidagi tengsizlik. Bu holat raqamli muhitda huquqlarni himoya qilishni alohida yo'nalish emas, balki davlat hokimiyati faoliyatining bosh prinsipi sifatida ko'rishni talab etadi, chunki raqamlashtirishning o'zi huquqlarni cheklash yoki ularni samaraliroq ta'minlash uchun infratuzilmaga aylanib boradi. Xalqaro huquq va mintaqaviy standartlar inson huquqlarining onlayn va oflayn teng qo'llanishi g'oyasini mustahkamlagan bo'lsa-da, amaliyotda bu tenglikni ta'minlash institutsional dizayn va protsessual kafolatlarga bevosita bog'liqdir [1; 2].

Mavjud ilmiy yondashuvlar odatda uch yo'nalishda jamlanadi. Birinchi yo'nalish shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning konstitutsiyaviy asoslarini markazga qo'yadi hamda davlatning ma'lumot yig'ish vakolatini

proporsionallik mezoni orqali cheklashni ilgari suradi. Ikkinchi yo‘nalish raqamli boshqaruvni samaradorlik va xizmatlar sifatini oshiruvchi vosita sifatida ko‘rib, huquqiy risklarni ikkilamchi masala sifatida talqin qilishga moyil. Uchinchi yo‘nalish esa algoritmik boshqaruv va sun‘iy intellektni huquqiylik, tushuntiriluvchanlik va diskriminatsiyaga qarshi kafolatlar bilan bog‘liq yangi konstitutsiyaviy muammo sifatida ko‘rsatadi. Ushbu yondashuvlarning har biri muhim bo‘lsa-da, ular ko‘pincha alohida bo‘laklar sifatida ishlab chiqiladi; natijada davlat hokimiyati faoliyatining yagona prinsipial arxitekturasi yetarli darajada sintez qilinmaydi. Ayniqsa, raqamli xizmatlar dizaynida huquqiylik va hisobdorlikni qanday protsessual mexanizmlar bilan kafolatlash masalasi, hamda davlat va xususiy platformalar o‘rtasidagi funksional bo‘linish sharoitida huquqlarni kim va qanday tartibda ta‘minlashi lozimligi savoli ochiq qolmoqda [3].

Mazkur tadqiqotning maqsadi raqamli muhitda inson huquqlarini himoya qilishni davlat hokimiyati faoliyatining bosh prinsipi sifatida nazariy jihatdan asoslash va uning operatsion mezonlarini belgilashdir. Vazifalar quyidagilardan iborat: birinchidan, raqamli muhitda huquqlarni himoya qilishning normativ mazmunini konstitutsiyaviy prinsiplar bilan bog‘lash; ikkinchidan, davlat organlarining ma‘lumotlar bilan ishlash, avtomatlashtirilgan qarorlar qabul qilish va platforma vositachiligi sharoitidagi ijobiy majburiyatlarini tizimlashtirish; uchinchidan, huquqlarni himoya qilishning institutsional va protsessual kafolatlarini integratsiyalashgan model sifatida taklif etish. Ilmiy yangilik shundaki, maqola raqamli huquqlar muammosini alohida institutlar majmui emas, balki davlat hokimiyati uchun ustuvor prinsip sifatida uch darajada ko‘rsatadi: normativ prinsiplar darajasi, institutsional kafolatlar darajasi va protsessual mexanizmlar darajasi o‘zaro bog‘liq tizim sifatida asoslanadi. Amaliy ahamiyat raqamli davlat xizmatlari va ma‘lumotlar boshqaruvida huquqiy risklarni kamaytirish, fuqarolarning ishonchini oshirish va nizolarni oldindan profilaktika qilishga qaratilgan tavsiyalar orqali ifodalanadi.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqot doktrinal-huquqiy metodologiyaga tayanadi: konstitutsiyaviy prinsiplar va davlat hokimiyati faoliyatiga qo‘yiladigan umumiy talablar raqamli muhitdagi maxsus risklar bilan bog‘lab talqin qilindi. Normativ matnlarni talqin qilish usuli orqali huquqiylik, proporsionallik, tenglik, shaffoflik, sud himoyasi va samarali vositalar kabi yadro kafolatlarining raqamli jarayonlarga tatbiqi tahlil qilindi. Qiyosiy yondashuv sifatida inson huquqlarining raqamli kontekstda qo‘llanishiga oid xalqaro standartlar hamda ayrim xorijiy yurisdiksiyalardagi ma‘lumotlar himoyasi va avtomatlashtirilgan qarorlar bo‘yicha doktrinal yechimlar ko‘rib chiqildi, bunda ularning to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirilishi emas, balki prinsipial moslashuvchanlik mezoni ustuvor qo‘yildi [4]. Shuningdek, huquqiy risklarni baholashga yo‘naltirilgan konseptual tahlil qo‘llanib, davlatning raqamli infratuzilmani yaratish va undan foydalanish bosqichlarida

huquqlarga ta'sir etuvchi omillar tizimlashtirildi. Ma'lumotlar bazasi sifatida ochiq normativ manbalar, xalqaro tashkilotlar hujjatlari va ilmiy adabiyotlar korpusi ishlatildi; empirik statistika berishdan ko'ra, normativ-konstruktiv xulosalar chiqarish maqsad qilingan.

NATIJALAR

Tadqiqot natijasida raqamli muhitda inson huquqlarini himoya qilish davlat hokimiyati faoliyatining bosh prinsipi sifatida quyidagi konseptual modelda ifodalanishi aniqlandi. Birinchi daraja normativ prinsiplar majmuasidir: huquqiylik raqamli jarayonlarning aniq vakolat, maqsad va tartibga asoslanishini talab qiladi; proporsionallik ma'lumot yig'ish va qayta ishlashning zaruriylik hamda minimal yetarlilik mezonlari bilan cheklanishini anglatadi; tenglik va diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik ma'lumotlar to'plami va model dizaynida noxolislik risklarini oldindan kamaytirish majburiyatini keltirib chiqaradi; shaffoflik shaxsga uning ma'lumotlari qanday ishlatilayotgani, qanday algoritmik mantiq qo'llanayotgani va qanday huquqiy oqibatlar kelib chiqishi haqida tushunarli axborot berishni talab etadi; hisobdorlik esa qaror uchun mas'ul subyektini aniqlashtirish hamda nazorat va shikoyat mexanizmlarini real ishlaydigan holga keltirishni nazarda tutadi.

Ikkinchi daraja institutsional kafolatlardan iborat bo'lib, ular davlat hokimiyatining ichki va tashqi muvozanat mexanizmlarini qamrab oladi. Ichki mexanizmlar doirasida ma'lumotlar boshqaruvi siyosati, ma'lumotlar hayotiy sikli bo'yicha reglamentlar, axborot xavfsizligi talablariga muvofiqlik va xodimlarning mas'uliyatini belgilovchi tizimlar ajratildi. Tashqi mexanizmlar sifatida mustaqil nazorat organlari, sud nazorati, ombudsman instituti va jamoatchilik nazoratining raqamli kanallari bilan integratsiya qayd etildi. Bu darajada yana bir natija sifatida davlat va xususiy platformalar ishtirok etadigan aralash boshqaruv sharoitida funksional javobgarlik tamoyili ajratildi: agar xizmatning muhim elementlari xususiy operatorga yuklansa ham, huquqlarni ta'minlash bo'yicha yakuniy javobgarlik davlatning ijobiy majburiyatlari doirasida saqlanib qoladi.

Uchinchi daraja protsessual mexanizmlar majmuasidir. Ular raqamli xizmatlar va avtomatlashtirilgan qarorlar qabul qilish jarayonida shaxsning protsessual huquqlarini ta'minlashga qaratilgan. Natijalarga ko'ra, minimal protsessual standartlar quyidagi elementlardan tarkib topadi: xabardor qilish va tushuntirish berish; ma'lumotlarga kirish, tuzatish va o'chirish imkoniyatlari; avtomatlashtirilgan qaror yuzasidan inson tomonidan qayta ko'rib chiqish talabi; qarorlar ustidan samarali shikoyat qilish va sudga murojaat qilish; tizim xatolari va ma'lumotlar oqishlari bo'yicha tezkor xabarnoma hamda zararlarni qoplash mexanizmlari. Shu bilan birga, raqamli xizmatlar dizaynida huquqlarni ta'minlash oldindan, ya'ni loyiha bosqichida huquqiy ta'sirni baholash orqali amalga oshirilishi zarurligi konseptual natija sifatida mustahkamlandi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar raqamli muhitda huquqlarni himoya qilishni odatda faqat shaxsiy ma'lumotlar instituti bilan cheklash yetarli emasligini ko'rsatadi. Adabiyotlarda ma'lumotlar himoyasi ko'pincha markaziy o'ringa qo'yiladi, biroq raqamli boshqaruvning real amaliyotida huquqbuzarliklar ko'lamlaroq: shaffof bo'lmagan reytinglash, avtomatlashtirilgan rad etishlar, xizmatlarga kirishdagi "raqamli darvoza" effektlari va kontent muhitidagi vositachilar orqali cheklashlar ham huquqlarni toraytirishi mumkin. Shuning uchun taklif etilgan uch darajali model mavjud yondashuvlarni birlashtiradi: normativ prinsiplar davlat hokimiyatining konstitutsiyaviy tabiatidan kelib chiqadi, institutsional kafolatlar ularni boshqaruv tizimiga singdiradi, protsessual mexanizmlar esa fuqaro uchun real himoya instrumentlarini yaratadi. Bu integratsiya raqamli davlat xizmatlarini "texnologik neytral" deb ko'rish tendensiyasiga tuzatish kiritadi: texnologiya neytral bo'lishi mumkin, ammo uning qo'llanish konteksti huquqlarga ta'sir ko'rsatadigan normativ tanlovlarni doimiy ravishda keltirib chiqaradi.

Natijalarning amaliy ahamiyati shundaki, davlat organlari uchun raqamli transformatsiya indikatorlari faqat samaradorlik yoki tezkorlik bilan o'lchanmasligi kerak; ular huquqiylik va ishonch ko'rsatkichlari bilan ham baholanishi lozim. Xususan, avtomatlashtirilgan qarorlar bo'yicha "tushuntirish berish" talabi nafaqat shaxsni xabardor qilish, balki ma'muriy tartib-taomillarda dalillarning tekshiriluvchanligini ta'minlashni ham anglatadi. Bu yerda proporsionallik amaliy mezonga aylanadi: davlatning ma'lumot yig'ish ehtiyoji bilan shaxsning daxlsizligi o'rtasida muvozanatni huquqiy ta'sirni baholash, ma'lumot minimallashtirish va maqsad cheklovi orqali ushlab mumkin. Shu bilan birga, platformalar va davlat o'rtasidagi hamkorlikda javobgarlikni shartnomaviy delegatsiya bilan "yo'qotib qo'yish" xavfi mavjud; taklif etilgan funksional javobgarlik yondashuvi bu xavfni kamaytiradi va ijobiy majburiyatlarni aniqroq ko'rsatadi [5].

Tadqiqotning cheklovlari shundan iboratki, maqola asosan doktrinal va normativ-konstruktiv tahlilga tayangan; alohida davlat xizmatlari bo'yicha empirik audit natijalari yoki sud amaliyotining keng korpusi jalb etilmadi. Kelajakdagi izlanishlar raqamli xizmatlar bo'yicha amaliy "case study"lar, algoritmik tizimlarning diskriminatsion ta'sirini o'lchash, shuningdek ma'lumotlar boshqaruvi bo'yicha institutsional dizaynning samaradorligini empirik baholash yo'nalishlarida davom ettirilishi mumkin. Shuningdek, transchegaraviy ma'lumot oqimlari va bulut infratuzilmasi sharoitida yurisdiksiya va javobgarlik masalalarini chuqurroq tadqiq etish raqamli huquqlar himoyasining mantiqiy davomi sifatida namoyon bo'ladi [6].

XULOSA

Tadqiqot raqamli muhitda inson huquqlarini himoya qilish davlat hokimiyati faoliyatining bosh prinsipi sifatida qaralishi lozimligini konseptual jihatdan asoslab

berdi va ushbu prinsiplarni operatsionlashtiruvchi uch darajali modelni taklif etdi. Modelga ko'ra, normativ prinsiplar raqamli boshqaruvning legitim chegaralarini belgilaydi, institutsional kafolatlar bu chegaralarni boshqaruv tizimiga singdiradi, protsessual mexanizmlar esa shaxsning real himoya vositalarini ta'minlaydi. Natijalar raqamli davlat xizmatlari va avtomatlashtirilgan qarorlar sharoitida huquqiylik, shaffoflik, proporsionallik, tenglik va hisobdorlik talablarini alohida deklaratsiya emas, balki dizayn va tartib-taomillarga integratsiyalangan standartlar sifatida qo'llash zarurligini ko'rsatdi. Shuningdek, davlat va xususiy platformalar ishtirokidagi aralash boshqaruvda funksional javobgarlik yondashuvi huquqlar himoyasini izchil saqlashga xizmat qilishi asoslandi. Umumiy xulosa sifatida, raqamlashtirishning muvaffaqiyati davlatning texnologik qudrati bilan emas, balki huquqlarni ta'minlashga qaratilgan prinsiplar va protsessual kafolatlarni amalda ishlata olish qobiliyati bilan belgilanadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. United Nations. The right to privacy in the digital age: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights. New York: United Nations, 2014. 26 p.
2. Council of Europe. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (Convention 108) and Explanatory Report. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1981. 38 p.
3. Khabrieva T. Ya. Pravo v usloviyakh tsifrovoy transformatsii: monografiya. Moskva: Norma, 2020. 320 s.
4. Zubov A. V., Smirnova E. S. Algoritmicheskoe upravlenie i prava cheloveka: pravovye riski i mekhanizmy snizheniya. Sankt-Peterburg: Yuridicheskiy tsentr Press, 2021. 256 s.
5. Rahimov S. N. Konstitutsiyaviy huquqlarni ta'minlashning nazariy asoslari: monografiya. Toshkent: TDYU nashriyoti, 2019. 240 b.
6. Xudoyberganov B. A. Shaxsiy ma'lumotlarni huquqiy muhofaza qilish: milliy va xalqaro standartlar. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. 208 b.